

CREATION OF THE MUSICOLOGICAL COMMISSION OF THE
SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY AS THE COMPLETION
OF THE STAGE OF FORMATION OF UKRAINIAN
MUSICOLOGY

*Oksana Hnatyshyn*¹

СТВОРЕННЯ МУЗИКОЗНАВЧОЇ КОМІСІЇ НАУКОВОГО
ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА ЯК ЗАВЕРШЕННЯ ЕТАПУ
СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКОЛОГІЇ

Оксана Гнатюшин

Abstract. The relevance of studying the activities of the Musicological Commission of the Shevchenko Scientific Society during its formation in the context of the formation of Ukrainian musicology is substantiated. It is noted that the previous experience of representing a holistic and multidimensional image of the National Academy of Music, in particular its Musicological Commission as the first Ukrainian scientific and musical center of an academic direction, did not involve researching the level of achievements of its members against the background of the development of general knowledge about music. An analysis of the plans and tasks faced by Ukrainian musicologists in the mid-1930s has now been carried out. The achievements of the members of the Commission, representatives of Western European schools of musicology, for the period of their collaboration were studied. Attention is paid to the directions of scientific creativity of each scientist, the chosen methods of research, the types of works published by them. Ukrainian church music is highlighted as a special (so far ignored) interest of researchers. The choice of the Commission's members for the European path of development of their field based on analytic understanding of the essence of music as opposed to the «soviet musicology» introduced in the sub-Russian Ukraine (with its characteristic critical evaluation of finished works in favor of the ruling ideology), is emphasized. It is noted that in choosing the name of the Musical Commission, a decisive role was played by the understanding of the need to declare Ukrainian culture in the conditions of statelessness with its history, original features that crystallized in connection with Western European art. Hence the special interest in the stylistics of Ukrainian musical creativity, musical aesthetics. During the short (only three-years) period of their activity, the members of the Musicological Commission convincingly proved that the Ukrainian science about music as a separate field had fully formed by the end of the 1940s and laid a powerful potential for its future development. The subject studied by luminaries continues its development and is enriched, and many interesting ideas are still worthy of future study.

Keywords: The Musicological Commission of the Scientific Society named after Shevchenko, Ukrainian science, research, achievements

¹ Lviv National Music Academy named after Mykola Lysenko, Lviv, Ukraine, oxanaostap@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-1878-8214>

Анотація. Обґрунтована актуальність вивчення діяльності Музикознавчої комісії Наукового товариства ім. Шевченка періоду її становлення в контексті розвитку української музикології. Зауважено, що попередній досвід репрезентації цілісного і багатовимірного образу НТШ, зокрема його Музикознавчої комісії як першого українського науково-музичного осередку академічного спрямування, не передбачав дослідження якості набутків її членів на тлі еволюції загальних знань про музику. Тепер здійснено аналіз планів і завдань, що постали перед українськими музикознавцями у середині 1930-х років. Вивчено досягнення членів Комісії — представників західноєвропейських музикознавчих шкіл — у період їхньої співпраці. Звернуто увагу на напрями наукової творчості кожного вченого, обрані методи досліджень об'єкта уваги, типи опублікованих ними праць. Як особливий (доти ігнорований) інтерес дослідників виділено українську церковну музику. Підкреслено вибір НТШівцями європейського шляху розвитку своєї галузі на основі *аналітичного осмислення* сутності музики на противагу запроваджуваному на підросійській Україні «радянському музикознавству» (з характерним для нього *критичним оцінюванням* готових творів на догоду панівній ідеології). Зазначається, що у виборі назви осередку вирішальну роль зіграло розуміння необхідності в умовах бездержавності заявляти про українську культуру зі своєю історією, самобутніми рисами, що викристалізувалися у зв'язках із західноєвропейським мистецтвом. Звідси спеціальний інтерес до стилістики української музичної творчості, музичної естетики. За короткий (майже трирічний) час своєї діяльності члени Музикознавчої комісії НТШ переконливо довели, що українська наука про музику як окрема галузь до кінця 1940-х років повністю сформувалася і заклала потужний потенціал для свого майбутнього розвитку. Досліджувана корифеями тематика продовжує свій розвій і збагачується, а чимало цікавих ідей і сьогодні гідні вивчення.

Ключові слова: Музикознавча комісія Наукового товариства ім. Шевченка, українська наука, дослідження, здобутки

Вступ

Перша третина ХХ ст. в українській науці — пора формування багатьох нових галузей. Цьому процесові активно сприяло Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ), якому цьогогоріч виповнюється 150 літ. Увесь цей час відома в світовій науці громадська наукова інституція представляє *сиستمну організацію наукових сил* на українських територіях, сповідуючи державницьку ідею та національні інтереси.

Ще в умовах бездержавності українців (одна частина їх території перебувала в межах Російської імперії, інша — у складі Австро-Угорщини, а пізніше під Польщею) та найстаріша українська наукова інституція поставила за мету сприяти поступу України як самостійної соборної держави в Європі шляхом системного розвитку спочатку гуманітарних, природничо-математичних, медичних (як найрозвинутіших), а згодом інших наук. Суворора заборона російського самодержавства вживати українську мову (а, отже, розвивати національну науку у провідних наукових центрах Києві та Харкові) й, натомість, терпиміші для цього умови у Галичині зумовили фізичний осідок Товариства у Львові у 1873–1940 рр., хоч за складом своїх членів воно завжди було всеукраїнським.

Відповідно до напрямів дослідницьких інтересів була створена відповідна структура установи: у НТШ діяли спеціально сформовані наукові

підрозділи — належні секції (спочатку Історично-філософічна, Філологічна і Математично-природописно-лікарська) та (у їх рамках) комісії під керівництвом Виділу (президії). Їхні члени — провідні українські вчені — вели фундаментальні дослідження, які часто ставали знаковими або етапними у розвитку тих чи інших галузей науки.

У даній роботі аналізуються здобутки одного з осередків Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ), а саме — членів його Музикознавчої комісії. Вивчаються напрями їх діяльності та сутність конкретних надбань, їх вплив на подальший розвиток українського музикознавства.

Актуальність дослідження пов'язана зі 150-річним ювілеєм НТШ, у складі якого діяла Музикознавча комісія, та необхідністю впровадження (або відновлення призабутих) ініціатив її членів, спрямованого, зокрема, на підвищення якісного рівня досліджень та інтеграцію українських досягнень у систему європейської гуманітаристики.

Постановка проблеми

На основі детального аналізу діяльності кожного члена Музикознавчої комісії та їх спільних починів вказати на перспективні напрями і завдання з іноваційного розвитку української науки про музику з метою ліквідації набутих упродовж радянських років шкідливих для еволюції знань про музику тенденцій та введення якісних змін у цій галузі.

Аналіз базових результатів попередніх досліджень і використаної літератури за темою роботи

Обрана НТШ форма праці й організація його членства за прикладом діяльності західних та молодих слов'янських академій сприяли реалізації комплексу теоретичних, практичних і видавничих планів. Як наслідок, у 90-х роках XIX-го і перших десятиріччях XX ст. Товариство «стало основною базою системного розвитку національної науки та культури, а водночас і першою інституцією в Україні, яка послідовно вибудовувала і різними шляхами поширювала цю науку вдома і за кордоном» [13, с. 408], фактично виконуючи функції національної академії наук (не отримавши офіційно цього титулу через запеклий опір польської влади) до її створення у 1918-му.

За значні заслуги перед Україною та виняткову роль в історії науки НТШ віддавна стало темою енциклопедичних гасел та лексиконів (з останніх хоча б: О. А. Купчинський. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові // Літературознавча енциклопедія: у 2 тт. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ, 2007. Т. 2: М–Я. С. 107; О. А. Купчинський. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові // Енциклопедія історії України / редкол. В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К., 2010. Т. 7: Мл–О. С. 203 або іноземних: франкомовної *Larousse du XXe siècle* (Paris, 1933. Vol. 6: Ro–Z), німецькомовних *Mayer's Konversations-Lexikon* (Leipzig, 1924–1930) та *Der Grosse Herder* (1931–1935), словенської *Svensk Upplagsbok* (1924–1937)), а також предметом спеціального вивчення. Так, історію створення та діяльності НТШ досліджували чимало авторитетних учених рі-

зних поколінь (О. Барвінський, М. Возняк, І. Гирич, В. Гнатюк, І. Головацький, Ю. Головач, Я. Грицак, М. Грушевський, Я. Дашкевич, В. Дорошенко, М. Дядюк, Ю. Кобів, П. Ковалів, О. Купчинський, Я. Пастернак, І. Раковський, О. Романів, С. Рудницький, Т. Савенко, К. Студинський, О. Ясь (Україна), В. Верига (Канада), Л. Винар, О. Оглоблин, В. Лев, Г. Лужницький, Я. Падох, Л. Рудницький, В. Янів (США), А. Жуковський, В. Кубійович (Франція), З. Кузеля (Німеччина), М. Мушинка (Словаччина) та інші [10]). Їхні підсумкові публікації мали переважно узагальнюючий характер або стосувалися роботи певних осередків, розвитку окремих наукових напрямів.

Найбільше уваги приділив НТШ один із Голів Товариства (2005–2014) О. Купчинський. Окрім названих публікацій довідкового характеру, він також автор спеціальних досліджень. Останні присвячені вивченню організаційних засад, визначенню мети, засобів і форм діяльності Товариства [12]. Так само ученим вперше в українській історіографії глибоко і всебічно досліджено усі періоди видавничої діяльності Товариства ім. Шевченка [6–7]. У них автор розкрив змагання НТШ у справі творення української науки, і ширше — української культури, відстоюванні національних прав українського народу. На прикладі «Записок НТШ» багатолітній їх головний редактор О. Купчинський окремо вказав на «проблеми, пов'язані з вивченням музикознавчої спадщини і сучасного стану розвитку музикознавчої думки в Україні» [8, с. 251], назвав пріоритетні теми («питання музики в церковному житті України», музичне виконавство, «історія музично-естетичних поглядів, теоретичних концепцій українського музикознавства» [8, с. 251]).

Осібнo вивчалася діяльність комісій, що об'єднують фахівців конкретних спеціальностей. Зокрема, енциклопедичну довідку про Музикознавчу комісію НТШ писали О. Гнатишин та Ю. Ясіновський [4] які стисло подали історію її діяльності від початку до сьогодення, назви колективних і персональних видань, імена дійсних членів та інше. Нещодавно (спеціально до 150-річчя НТШ) побачив світ досі найповніший історичний нарис про цей осередок науковців О. Гнатишин [2]. У ньому детально розкрито історію постановня Музикознавчої комісії, діяльність її членів у 1936–1940 рр. на батьківщині, 1941–1991 за кордоном, з моменту відновлення у 1998-му і до сьогодні знову в Україні, висвітлено персональні наукові здобутки, окремі події та явища. Зазначається, що «осередок музикознавців виник у складі НТШ доволі пізно [порівняно з іншими комісіями.— О. Г.]: понад сорокарічна його відсутність у структурі Товариства пояснюється браком фахівців у цій галузі: у першій чверті ХХ ст. вони ще здобували вищу музичну освіту у Празі, Відні або Львівському (польському) університеті» [2, с. 7]. Характеризуючи *довоєнний період* діяльності згідно збережених протоколів засідань [5], крок за кроком відтворено плани і завдання, ініціативи членів Комісії по організації української музичної науки, їх турботу про задоволення конкретних суспільно-культурних потреб, вболівання за вирішення сутнісних проблем музикознавства та ін. Наголошуючи на «не легких для українців умовах польської державності, за відсутності своєї вищої школи з підготовки фахових музикознавців», Авторка водночас підсумовує, що «учені змогли об'єднатися в окрему наукову структуру навколо спільної мети, залучити до своєї діяльності всіх, провідних на той час, музикознавців, на етапі усамостійнення нової галузі гуманітаристи-

ки виділити важливі для української музичної науки тогочасні завдання, вказати на дальші перспективи» [2, с. 28]. Історичний ракурс дослідження не передбачав приділення достатньої уваги спільним зусиллям членів Комісії у справі розбудови нової галузі, значенню їхніх надбань в еволюції українських знань про музику.

Метою пропонованого дослідження є показати конкретний внесок членів Музикознавчої комісії НТШ у становлення української науки про музику, детально представити основні види діяльності та значний особистий вклад невеликої кількості фахівців в організацію науково-музичної діяльності, у становлення наукових ідей в Україні, шкіль і напрямів у музикології, які визначали певний період у «житті» даної науки та накресливали подальші її перспективи.

Наукова новизна пропонованого дослідження полягає у вивченні феномену *першого складу* Музикознавчої комісії НТШ як осередку академічного типу, що не тільки відображав стан і рівень тогочасного розвитку даної сфери зацікавлень, а й окреслював шляхи та можливості її подальшого розвитку відповідно до еволюції музичної творчості, музичного сприйняття та досвіду наукового оцінювання.

Методологія дослідження передбачала критичне вивчення міжвоєнного стану української науки про музику (наявність фахових учених, відповідних інституцій, представлених напрямів та їх ідейного наповнення, друкованої продукції), аналіз їх ефективності та можливості розповсюдження, прогнозування шляхів формування нових тенденцій та методів.

Виклад основного матеріалу дослідження

У структурі НТШ осередок музикознавців виник доволі пізно, в третій етап діяльності інституції (1913–1945). Він позначений воєнною руйнацією музею, друкарні, бібліотеки, адміністративно-політичними утисками НТШ польською владою, фінансовими труднощами. Водночас «характеризується як науковими досягненнями, так і спадом у дослідницькій і видавничій роботі» [11, с. 15].

Через відсутність фахових українських учених непрості 1920-ті роки переживала й музична наука: лідери київської музикологічної школи Б. Яворський (1921) та О. Буцької (1925) примусово виїхали відповідно до Москви і Ленінграда (тепер Санкт-Петербург). На початку 1930-х значні досягнення музикознавців на сході України змінилися на планомірне винищення національно свідомої громадськості. Через те ініціативу в розбудові національної культури перейняли галичани. У музичній сфері діяльними фахівцями тут були С. Людкевич та Ф. Колесса, котрі в перші роки ХХ ст. вже активно працювали на ниві музичної фольклористики у лоні НТШ. За заслуги у цій ділянці обох учених обрали дійсними членами Етнографічної комісії НТШ.

Скоро у Галичину після здобуття вищої музичної освіти у західних університетах почала повертатися талановита молодь.

Загалом, для об'єднання «фахівців у сфері дослідження музики мусіли скластися необхідні для цього умови: передусім — наявність групи зацікавлених у спільній праці патріотично налаштованих і відповідно осві-

чених музикологів, а ще — помітний розвиток композиторської творчості та достатній рівень виконавської майстерності. не менш важливою була і загальна музична освіченість українського громадянства, що дозволяла б розуміти й відповідно оцінити результати праці дослідників» [2, с. 13].

Ознайомлені зі здобутками киян під час їх відвідин, галичани розпочинали свою науково-педагогічну діяльність на Батьківщині натхненні новими західними художніми напрямками і тенденціями. До музикознавця і фольклориста, композитора Станіслава Людкевича (котрий ще 1908 р. отримав ступінь доктора філософії в галузі музики у Музично-історичному інституті при філософському факультеті Віденського університету, слухаючи лекції авторитетних Г. Адлера, а також М. Дітца, Ф. Йодля, Р. Валлашека) найперше приєднався випускник Празької консерваторії та слухач лекцій у Карловому університеті в Празі композитор, педагог і музикознавець Василь Барвінський. Разом вони викладали у Вищому музичному інституті ім. Лисенка.

У 1926-му приїхав музикознавець, піаніст і композитор Борис Кудрик, котрий незадовго перед тим закінчив навчання на філософському й музичному факультетах Віденського університету, отримавши диплом за спеціальністю «музикознавство і німецька філологія». Тепер він підвищував свою освіту у Львівському (польському) університеті у видатного польського історика музики А. Хибінського, під керівництвом якого захистив докторську дисертацію у 1932 р.

Скоро у вир розвитку галицької музичної освіти та культури увійшов випускник того ж Інституту музикології композитор і музикознавець Нестор Нижанківський. Склавши підсумковий іспит у Віденській музичній академії та пропрацювавши деякий час на посаді доцента музичного відділу Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі, він отримав певний досвід у музично-освітній справі та організації наукової та творчої інтелігенції.

Після завершення навчання на музикологічному відділі Карлового університету в Празі, кількарічної науково-педагогічної роботи в Українському педагогічному університеті ім. Драгоманова (асистентом Н. Нижанківського) та короткотривалого викладання у Музично-Драматичному інституті в Харкові на початку 1930-х повернувся додому і дипломований доктор музикології Зиновій Лиско.

Закінчивши студії у Львівському (у А. Хибінського) та Віденському (у Г. Адлера) університетах, Віденській Музичній академії, Вищій школі майстерності при Празькій консерваторії з дипломом доктора музикології (здобутому у Празькому Карловому університеті) приїхала до Львова у 1934 р. й перша українська композиторка Стефанія Туркевич-Лукіянович).

Як видно, більшість із цієї когорти становила так звана «Празька група», членів якої об'єднували спільні думки і творчі прагнення. Маючи фундаментальну освіту, знайомі із новими західними художніми віяннями, визначившись із естетичними пріоритетами, набувши різноманітного досвіду (творчого, організаційного, дослідницького), активні молоді музиканти прагнули застосувати свої знання і вміння у рідному краї.

Однак повільне становлення української музичної освіти та обмежений доступ українців до польських музичних установ та організацій змушували задовольнятися різною працею. Для реалізації своїх задумів, здатних

пожвавити культурно-мистецьке життя українців, необхідне було об'єднання фахівців. Тому у 1934 р. був утворений «Союз Українських Професійних Музик» (голова Н. Нижанківський, заступник З. Лисько, секретар Р. Савицький). Він організував музикантів у чотирьох секціях за родом музичної діяльності (композиторську, виконавську, педагогічну та музикознавчу). До останньої увійшли С. Людкевич, Б. Кудрик, З. Лисько, а також випускник відділу музикології Ягеллонського університету в Кракові (1925–1929) доктор музикології Василь Витвицький (з Перемишля) і скрипаль, доктор музикології з Карлового університету Євген Цегельський. На початку писали пуляризаторські статті в пресі про українську музику, збирали матеріали до історії української музики, а найбільше — вивчали особисто цікаві їм теми і проблеми. С. Людкевич особливо переймався музичним шкільництвом, Б. Кудрик досліджував українську церковну музику, З. Лисько — завершував своїх «Піонерів музичного мистецтва в Галичині». Тож у дискусіях із незвичних для них фінансових, організаційних, видавничих питань спільної думки не знаходили. не всі розуміли мету і завдання «Союзу», що звелися до пропагування музичної культури, фінансової підтримки самих музикознавців. Тож попри певні успіхи організована систематична наукова робота не відбувалася. Вчені задумалися над іншим способом свого об'єднання, який би передбачав наявність якоїсь бази (приміщення, джерел фінансування, допоміжних чинників (як-от бібліотеки, архіву)), а головне — академічного підґрунтя.

Сподіватися на це можна було при підтримці НТШ, де краще організована діяльність секцій і комісій Наукового товариства ім. Шевченка приносила тоді добрі плоди.

22 березня 1936 р. в канцелярії НТШ відбулося вступне засідання ініціаторів створення нового — музикознавчого — осередку при НТШ. На ньому були присутні два минулі і діючий тоді очільники Товариства — відповідно літературознавець і перекладач В. Щурат, літературознавець К. Студинський, антрополог і зоолог І. Раковський, а також інші відомі вчені: голова Історично-філософської секції товариства І. Крип'якевич, голова Етнографічної комісії етномузиколог Ф. Колесса, музикознавець С. Людкевич із колегами — З. Лиськом, Н. Нижанківським, В. Витвицьким, Б. Кудриком, В. Барвінським, О. Хомінським (відомим у майбутньому польським ученим українського походження). С. Людкевич оголосив присутнім про намір членів музикознавчої секції СУПроМу та інших музикознавців створити Музикознавчу комісію при НТШ. «Він також накреслив мету комісії та завдання для її членів. ...наголосив на потребі об'єднати вивчення музичного фольклору і професійної музики» [2, с. 20–21].

У виступах присутніх музикознавців звучала спільна думка, що одним із головним напрямів роботи має стати дослідження історії української музики. Особливо актуальним прозвучало застереження вивчати її «строго науково», висвітлювати «без публіцистики» [5, с. 124]. «Ця заувага була дуже важливою з огляду на вже активно нав'язувану на підросійській Україні «шкідливу псевдо-науку» — невідоме й незрозуміле освіченим музичним діячам «радянське музикознавство», покликане (попри початковий опір самих музикознавців) окультурувати пролетарську масу, стаючи засобом марксієвсько-ленінської художньої політики» [2, с. 21].

Науці про музику як *дослідницько-теоретичній галузі*, завданням якої є віднаходити і *аналітично тлумачити закони музики* і на їх основі пояснювати музичну творчість, передбачати й мотивувати в ній закономірність або неможливість деяких явищ, планувалося відвести роль тільки додатку у виконавській педагогіці (прикладної теорії) [3, с. 132].

Проте якщо, за відсутності потреби масового «окультурення», на Наддніпрянщині було обрано шлях музичного просвітництва, то в Галичині вже стояло завдання «на повний голос заявляти про українську культуру як таку, що питомо властива окремій — українській — нації зі своєю давньою історією, самобутніми рисами, що тривалий час викристалізувалися у зв'язках із мистецтвом» [2, с. 22].

Цій меті мали підпорядковуватися й конкретні плани, що їх озвучували присутні на вступному засіданні. Музикознавці окреслили найближчі завдання і такі, що потребували довгострокової наполегливої роботи. На установчих зборах було затверджено і назву осередку (*Музикознавча комісія НТШ*) та обрано керівний склад: голову — С. Людкевича, заступника — З. Лиська, секретаря Б. Кудрика [5, с. 126].

Вибір саме такої назви комісії вихованцями західних *музикологічних* шкіл пояснюється підневільними для галицьких українців умовами, за яких, не зважаючи на розуміння свого предмета дослідження (музику), учені відчували потребу розширити його в осягах національної музичної культури. Їм важливо було не просто *аналізувати* українську музику, а й пропагувати її серед широких кіл поряд із західноєвропейською, повсякчас доводячи її оригінальний національний стиль, що за художнім рівнем не поступається іншим.

Упродовж наступних років відбулося шість засідань Музикознавчої комісії НТШ, останнє — 26 лютого 1939 р. А у січні 1940 р. радянська влада розформувала НТШ. Більшість грандіозних планів НТШ і його Музикознавчої комісії — першого українського науково-музичного осередку академічного спрямування — залишилися не реалізованими. Проте зроблене засвідчило значні досягнення українських вчених-музикознавців. Вони остаточно довели, що українська наука про музику як наукова галузь повністю сформувалася і заклала потужний потенціал для свого майбутнього розвитку.

Отож, уже на перших установчих зборах Музикознавчої комісії молоді та енергійні її члени будували плани своєї діяльності. Таку можливість давали їм не тільки здобута під керівництвом видатних західних учених практика дослідницької роботи, а й знання модерних творчих віянь, найновіших західних наукових тенденцій і напрямів. Віри в реалізацію численних завдань додавали перейняті від чехів, австрійців, німців та поляків організованість та систематичність, послідовність, наполегливість і точність, а головне — відповідальність у роботі, бажання реально прислужитися на користь рідній національній культурі. Ті риси з немалим успіхом українці проявили у своїй попередніх наукових розробках. На момент створення Музикознавчої комісії у їх «портфелі» вже були помітні досягнення. Так, із огляду на популярність програмності у західноєвропейській музиці на межі ХІХ–ХХ ст. майбутній голова комісії С. Людкевич у 1908 р. на підставі вивчення вражає широкого обсягу іноземної літератури питання захистив

дисертацію «Zwei Beiträge zur Entwicklung der Tonmalerei» (Два причинки до питання розвитку звукообразності). Під впливом прослуханих лекцій зі стилістичного аналізу Г. Адлера, а також інструментознавства, фольклору, музичної естетики інших педагогів до середини 1930-х років С. Людкевич написав найзначніші свої статті про програмність в музиці («Про розвій та сучасне становище так званої програмної музики, 1904), про стиль української музики («Націоналізм у музиці», 1905; «Кілька поправок до так званого питання про український пісенний стиль», 1907), музичну естетику («Основи музичної естетики» в рукоп., опубл. 1999; «До деяких питань музичної естетики», 1966 та ін.), започаткував дослідження музичної шевченкіани («Про основу і значення співності в поезії Тараса Шевченка», 1901–1902; «Співні та мелодійні основи й прикмети поезії Шевченка», 1934) та лисенкознавство («Микола Віталійович Лисенко як творець української національної музики», 1913), заклав основи музичної бібліографії, упорядкувавши кілька покажчиків творів українських композиторів та літератури про них (Д. Бортнянського, М. Вербицького, О. Нижанківського). Очоливши Музикознавчу комісію дослідник не припиняв працювати у звичних напрямках, хоча й зменшив інтенсивність роботи через педагогічну діяльність. Так з'явилися праці «М. В. Лисенко і українська суспільність» (1937), «Форма солоспіву у Лисенка (спроба аналізу)» (1937), «Найважливіша література про М. В. Лисенка» [перший бібліографічний покажчик про основоположника української класичної музики] (1937) та інші.

Учень Є. Мандичевського, Г. Адлера, Е. Веллеса, М. Дітца Б. Кудрик з 1933 р. викладав курс історії української церковної музики у Богословській Академії у Львові. На той час він уже був автором монографії «Українська народна пісня і всесвітня музика» (Львів, 1927. 29 с.). Там же створив Інститут церковної музики, при якому формував спеціальну церковно-музичну бібліотеку. Паралельно працював над дисертаційною темою «Historja muzyki ukraińskiej w Galicji w erose 1829–1873»), що у розширеному викладі п. н. «Огляд історії української церковної музики» публікувалася 1937 р. Працюючи в Музикознавчій комісії, він продовжив досліджувати цей напрям музичної вторчості, а також започатковане ним вивчення західної музики (нариси про Й. Гайдна, Й. Брамса, Г. Ф. Генделя і Й. С. Баха).

Дбаючи про підвищення художнього рівня українських виконавців, улюблений учень А. Хибінського і слухач лекцій Є. Лялевича та австрійського теоретика Й. Маркса у Віденській музичній академії, Н. Нижанківський активно рецензував їх концерти. У них аналізував твори українських, польських композиторів, Б. Бартока у виконанні піаністів, скрипалів, постановки колективу Львівського оперного театру та ін. Завдяки тим критичним відгукам у пресі громадськість знайомила не просто з окремими творами різних митців, а з їх стилями, творчою естетикою.

Окрім історичного, стилістичного, джерелознавчого методів дослідження у науковій творчості НТШівців проявився і порівняльний — у докторській дисертації учня чеського музикознавця дійсного члена НТШ З. Неєдли З. Лиська «С. Артемовського-Гулака «Запорожець за Дунаєм» і його відношення до Моцартового «Викрадення із Серайлю». Пізніше музикознавець написав статті «Відношення музики до поезії» (1928), «Музи-

чний ритм в поезії Шевченка» (1929), більшу розвідку «Піонери музичного мистецтва в Галичині (1931–1934). Паралельно займався укладанням навчальної літератури — підручників і посібників («Музичний словник», 1933, підручник з музичних форм (1935, неопубл.). Вже згодом — у складі Музикознавчої комісії — «Диригентського поради́ника» (1938). Значну увагу приділяв музичній термінології, якій присвятив кілька спеціальних статей. У кількох публікаціях (*Die ukrainische Musik*, 1938; *Der Einfluss der deutschen auf die ukrainische Musikkultur*, 1939), надрукованих у берлінському журналі «*Die Musik*», З. Лисько пропагував українську музику.

Ще один член Комісії — В. Барвінський — попри керівництво Вищим Музичним інститутом ім. Лисенка у Львові немало часу віддав музикознавчій роботі. Особливо активним у цій ділянці став у колі НТГШівців. Тоді написав чималий загальний «Огляд історії української музики» (1937), енциклопедичну статтю «Українська музика (нова доба)» (1939), короткі розвідки (рецензії) у журналі «Українська музика» про українських та зарубіжних композиторів (Б. Бартока, М. Равеля) і ін., а ще програмну — «Шляхи розвитку української музики» (1934).

Член Музикознавчої комісії доктор музикології В. Витвицький не лише автор дисертації на тему «Руська сольна пісня в Галичині II половини XIX століття», захищеної в Ягеллонському університеті. У середині 1930-х років він разом із З. Лиськом працював над «Диригентським поради́ником», писав різноматичні статті в «Українську музику» («Громадянська праця Миколи Лисенка» та «Микола Лисенко і його вплив на музичне життя Галичини», «Музика в програмі Радіо», «Українська музика в програмі радіо», «Ще про українську фільгармонію», усі — 1937) та інші львівські періодичні видання («Українські впливи у Шопена, 1934; «За українську музичну культуру», 1935). У 1939 р. В. Витвицький проаналізував також стан музичної культури на Закарпатті («Музика Карпатської України», 1939).

Після року діяльності до Музикознавчої комісії вступили музикознавиця С. Туркевич-Лісовська та скрипаль і музикознавець випускник Празької консерваторії (1937), доктор музикології в Карловому університеті Є. Цегельський. Перша щойно захистила докторат під керівництвом З. Неєдли «Український елемент у творах П. І. Чайковського «Черевички» («Кузнец Вакула») та Н. Римського-Корсакова «Ночь перед Рождеством» і порівняння їх з оперою Миколи Лисенка «Різдвяна ніч». Інший — там само докторат під назвою «Чехи і галицько-українська світська музика в XIX ст.».

Як видно, задля популяризації національного музичного мистецтва, підвищення рівня професійної майстерності українських виконавців члени Музикознавчої комісії регулярно писали відгуки на усі помітні події у концертному та творчому житті, дбали про виконання якісної української музики на тоді польському радіо. А ще — інформували читачів журналу «Українська музика» про музичне життя Австрії, Англії, Бельгії, Франції, Німеччини, Голандії, Греції, Іспанії, Італії, США, Бельгії, Чехії, Росії, Туреччини, Угорщини, Швейцарії, Японії та ін. Цю рубрику вів переважно Є. Цегельський.

Велика праця малої групи людей передбачала паралельно педагогічну, організаторську, концертну діяльність, композиторську творчість.

Члени Музикознавчої комісії НТШ прагнули також створити своє спеціалізоване наукове періодичне видання, бо в процесі роботи орган СУ-ПроМу журнал «Українська музика» виявив музично-культурологічний нахил. Для того аби популяризувати ще й українську науку про музику, у журналі виділили рубрику «Праці Музикологічної комісії НТШ», але встигли опублікувати в ній лише два дослідження.

У січні 1940-го радянська влада розпустила НТШ, припинивши й діяльність його Музикознавчої комісії. «Так у переддень Другої світової війни завершився злет української науково-музичної культури, пов'язаний з появою у Львові яскравої плеяди талановитих учених..., які мали цікаві задуми, плекали важливі наукові плани» [2, с. 30]. За неповні три роки праці багатогранна наполеглива робота перших українських фахових музикознавців принесла значні плоди.

У червні 1941 р. Львів зайняли німці, а вже в половині 1944 р., з наближенням фронту до Львова, НТШівці почали емігрувати за кордон. Там, у різних країнах, творили свої осередки, прагнучи в нових умовах зберегти або й примножити свої дослідження, репрезентуючи українську науку й музичну культуру на світовій арені.

Висновки

Створення та довоєнна діяльність Музикознавчої комісії НТШ ознаменували завершення третього етапу у розвитку української науки про музику. Найперше вчені змогли об'єднатися в окремий науковий осередок, залучити до своєї діяльності усіх, провідних на той час, фахових українських музикознавців. Разом цілеспрямовано доводили право на існування і самостійний розвиток музичних знань на академічних засадах. Завдяки названим ученим українське музикознавство на повний голос заявило про себе як окремий вид спеціальної фахової діяльності, як форма суспільної свідомості і духовного виробництва. А ще — як система знань, що потребує їх збереження, використання і можливостей передачі, бо наукові напрацювання членів Музикознавчої комісії народжувалися на підставі вивчення здобутків попередників.

НТШівці підтвердили *об'єкт* та *предмет* свого аналізу — музичне мистецтво (і ширше — музичну культуру) та закони, за якими твориться музичний (звуковий) матеріал. Їх *україномовні* наукові праці передбачали застосування спеціальних (наукових) *методів* вивчення — теоретичних та емпіричних. Своїми методами досліджень (історичним, аналітичним, компаративним, генетико-типологічним і ін.) вчені переконували в необхідності використання переконливих доказів, безсумнівних аргументів. Діяльність членів Комісії засвідчила систематичний і раціональний характер тих методів, можливість і необхідність спадкоємної передачі відповідних наукових знань у процесі виховання кадрів.

Здобутки НТШівців проявилися у різних *напрямах* і *типах* досліджень. Видатні вчені зробили значний внесок в історію музики (українську і зарубіжну, церковну і світську), теорію музики, музичну естетику, музичне джерелознавство і бібліографію, музичне термінознавство, органіологію, музичну етнографію. При тому доводили можливість застосува-

ння методів суміжних наук (філософії, історії, палеографії, мовознавства та ін.). Розуміння важливості виявлення і вивчення давніх нотних джерел, уміння їх правильно прочитати і точно відтворити дозволяло також осмислювати глибинні основи національної музичної стилістики. При тому написані тоді наукові праці представляли не лише прикладні, а й фундаментальні дослідження учених, які містили перспективні ідеї, здатні породжувати нові знання.

Тож заслуги Музикознавчої комісії вперше на професійному рівні системно й послідовно доповнювали, підсумовували заслуги попередників, переконуючи в необхідності *наукового* осмислення сутності музики. Тим українські вчені не тільки «уконституювали» основні засади і принципи нової галузі науки, остаточно переборовши дилетантизм та аматорство в освоєнні музичного мистецтва «на користь чіткої методології, міцного опертя на першоджерела та всебічний їх аналіз, беззастережний об'єктивізм та критичність в оцінці явищ, коригування думок шляхом постійного оприлюднення отриманих знань» [1, с. 41–42). Тим продовжили європейський шлях розвитку української музикології, орієнтованої передусім на національну музичну творчість, а водночас відкриту до універсальних тем і світових досягнень.

Окрема місія членів Музикознавчої комісії полягала в доведенні, що українська музична культура є невід'ємною частиною єдиного європейського культурного простору. Підвищена увага до музично-історичної теми демонструвала не лише специфічно національну, а й типову для європейського музикознавства тенденцію осмислення світу в генетично-еволюційному аспекті через співставлення національного і інонаціонального начал. Міжвоєнне покоління української інтелігенції, що сповідувало українську національну ідентичність незалежно від місця проживання, представивши українську культуру з забороненою на Великій Україні церковно-музичною проблематикою, спричинилося до повного виходу її зі статусу провінційної (а, отже, «маловартісної»), на широкий самостійний значущий шлях розвитку.

Література

- [1] Гнатишин О. 2018. Історичний вимір українських музично-теоретичних концепцій. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
- [2] Гнатишин О. 2023. Музикознавча комісія Наукового товариства ім. Шевченка: події, люди, здобутки. Львів: НТШ.
- [3] Гнатишин О.Є. 2022. До історії української музичної науки: поява методу «радянського музикознавства». *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 1, 130–136. <https://journals.uran.ua> (02.09.2023).
- [4] Гнатишин О., Ясіновський Ю. 2011. Музикознавча (музикологічна) комісія Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. *Українська музична енциклопедія*. Том 3: Л–М. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. 600–601.
- [5] Горак Я. 2018. Протоколи засідань Музикознавчої комісії НТШ. *Українська музика*. 2 (28), 121–134. <https://ukrmus.wordpress.com> (02.09.2023)

- [6] Купчинський О. 2013. Видавнича діяльність НТШ у Львові останніх років (1990–1994) // Купчинський О. Наукове товариство ім. Шевченка: дослідження, матеріали. Львів: НТШ, 401–402.
- [7] Купчинський О. 2013. Видавнича діяльність Товариства імені Шевченка у Львові у 1874–1892 роках // Купчинський О. Наукове товариство ім. Шевченка: дослідження, матеріали. Львів: НТШ, 140–220.
- [8] Купчинський О. 2013. 230 томів «Записок НТШ» // Купчинський О. Наукове товариство ім. Шевченка: дослідження, матеріали. Львів: НТШ, 230–254.
- [9] Купчинський О. 2013. Деяко про міжнародний аспект взаємин у науково-видавничій діяльності Наукового товариства ім. Шевченка. 1892–1939 роки // Купчинський О. Наукове товариство ім. Шевченка: дослідження, матеріали. Львів: НТШ, 221–229.
- [10] Купчинський О. 2013. Матеріали до бібліографії «Наукове товариство ім. Шевченка» // Купчинський О. Наукове товариство ім. Шевченка: дослідження, матеріали. Львів: НТШ, 431–482.
- [11] Купчинський О. 2012. Передмова. *Наукове товариство імені Шевченка*. Енциклопедія. Т. 1: А–Бібл [/ ред. тому: О. Купчинський, О. Савула, Н. Федорак]. Київ; Львів; Тернопіль, 10–24.
- [12] Купчинський О. 2013. Статути, проекти статутів і регламенти (реґуляміни) товариства ім. Шевченка та Наукового товариства ім. Шевченка. 1873–1989 // Купчинський О. Наукове товариство ім. Шевченка: дослідження, матеріали: Вибрані статті та повідомлення. Львів: НТШ, 19–139.
- [13] Купчинський О. 2013. Ювілей Наукового товариства ім. Шевченка // Купчинський О. Наукове товариство ім. Шевченка: дослідження, матеріали. Львів: НТШ, 405–412.
- [14] Місячник «Українська музика» (1937–1939): Систематичний покажчик змісту журналу. 2003. Львів.

References

- [1] Hnatyshyn, O. *Istorychnyi vymir ukrainskykh muzychno-teoretychnykh kontseptsii*. Lviv, 2018.
- [2] Hnatyshyn, O. *Muzykoznavcha komisiia Naukovoho tovarystva im. Shevchenka: podii, liudy, zdobutky*. Lviv, 2023.
- [3] Hnatyshyn, O. Ye. *Do istorii ukrainskoi muzychnoi nauky: poiava metodu «radianskoho muzykoznavstva»* // *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 2022. № 1, 130–136.
- [4] Hnatyshyn, O., Yasinovskyi, Yu. *Muzykoznavcha (muzykolohichna) komisiia Naukovoho tovarystva im. Shevchenka u Lvovi* // *Ukrainska muzychna entsyklopediia*. Tom 3: L–M. Kyiv, 2011, 600–601.
- [5] Horak, Ya. *Protokoly zasidan Muzykoznavchoi komisii NTSh* // *Ukrainska muzyka*, 2018. Ch. 2 (28), 121–134.
- [6] Kupchynskyyi, O. *Vydavnycha diialnist NTSh u Lvovi ostannykh rokiv (1990–1994)* // *Kupchynskyyi, O. Naukove tovarystvo im. Shevchenka: doslidzhennia, materialy*. Lviv, 2013, 401–402.

- [7] Kupchynskiy, O. Vydavnycha diialnist Tovarystva imeni Shevchenka u Lvovi u 1874–1892 rokakh // Kupchynskiy, O. Naukove tovarystvo im. Shevchenka: doslidzhennia, materialy. Lviv, 2013, 140–220.
- [8] Kupchynskiy, O. 230 tomiv «Zapysok NTSh» // Kupchynskiy, O. Naukove tovarystvo im. Shevchenka: doslidzhennia, materialy. Lviv, 2013, 230–254.
- [9] Kupchynskiy, O. Deshcho pro mizhnarodnyi aspekt vzaiemyn u naukovyvydavnychii diialnosti Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. 1892–1939 roky // Kupchynskiy, O. Naukove tovarystvo im. Shevchenka: doslidzhennia, materialy. Lviv, 2013, 221–229.
- [10] Kupchynskiy, O. Materialy do bibliohrafi «Naukove tovarystvo im. Shevchenka» // Kupchynskiy, O. Naukove tovarystvo im. Shevchenka: doslidzhennia, materialy. Lviv, 2013, 431–482.
- [11] Kupchynskiy, O. Peredmovva // Naukove tovarystvo imeni Shevchenka. Entsyklopediia. T. 1: A–Bibl. Kyiv; Lviv; Ternopil, 2012, 10–24.
- [12] Kupchynskiy, O. Statuty, proekty statutiv i rehlymenty (reguliamyny) tovarystva im. Shevchenka ta Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. 1873–1989 // Kupchynskiy, O. Naukove tovarystvo im. Shevchenka: doslidzhennia, materialy: Vybrani statti ta povidomlennia. Lviv, 2013, 19–139.
- [13] Kupchynskiy, O. Yuvilei Naukovoho tovarystva im. Shevchenka // Kupchynskiy O. Naukove tovarystvo im. Shevchenka: doslidzhennia, materialy. Lviv, 2013, 405–412.
- [14] Misiachnyk «Ukrainska muzyka» (1937–1939): Systematychnyi pokazhchyk zmistu zhurnalu. Lviv, 2003.